

Ion CHEPTENE

PERSONALITATEA LUI ALBERT ŁASKI ÎN ISTORIOGRAFIA POLONEZĂ

Albert Łaski's personality in Polish historiography

This article tells about the appreciation of the personality of the magnate Albert Łaski in Polish historiography. Polish historians have created over time, under the influence of the Polish political context, the image of the magnate as an adventurer whose purpose in political action was to solve his financial problems. Even if the given image was fought by some historians, the cliché of an adventurer is found in the appreciations of the historiographical environment until now. We come to systematize Polish historiographical visions of Łaski and also emphasize the need for a reconsideration of the analysis of the magnate's correspondence with the Polish court, as well as the use of archive materials, to present the real image of the biography and activity of the Polish tycoon who played an important politics role in Moldova in the 16th century.

Keywords: Polish historiography; magnates; Sieradz Voivodeship; adventurer; Principality of Moldavia; diplomacy; Noble Republic.

Personalitatea nobilului polonez Albert Łaski (1536-1605), acel care l-a instalat în scaunul Țării Moldovei pe Iacob Heraclid Despot (18 noiembrie 1561-5 noiembrie 1563), a intrat în vizorul istoriografiei poloneze în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Primele mențiuni, ale respectivei personalități, cărora li se pot atribui caracterul științific apar în anii 1850-1883, când ia avântul identificarea eroilor națiunii asuprite de țarism, tendință ce capătă amploare în rândul intelectualității polone. Primul studiu care abordează relațiile lui Łaski cu Iacob Eraclide și implicarea acestora în treburile politice din Țara Moldovei se intitula „Jakób H Eraclide s i Olbracht Łaski ustęp z dziejów polskich w XVI wieku”¹ (Iacob Eraclide și Albert Łaski: un pasaj din istoria Poloniei din secolul al XVI-lea) ce a fost publicat în 1858 de către Mikołaj Malinowski (1799-1865), articol în care Łaski este reprezentat drept un magnat ce în mod pragmatic se implică în treburile Țării Moldovei pentru a-și rezolva propriile probleme financiare, cât și aspirațiile politice. Studiul deși abordează doar un aspect al activității magnatului nu face deraparea de a-l reprezenta drept un aventurier în goană după faimă². Timp de câteva decenii percepția despre această personalitate se modifică considerabil.

Prima monografie dedicată vieții și activității magnatului este scrisă de către Alexander Kraushar (1842-1931) publicist și jurist care manifesta un puternic interes față de istoria Poloniei, fiind de asemenea membru al *Towarzystwo Historyczne we Lwowie* (Societatea istorică poloneză) fondată în 1886³. Asemeni colegilor săi,

¹ Mikołaj Malinowski, *Jakób H Eraclide s i Olbracht Łaski ustęp z dziejów polskich w XVI wieku*, în: *Teka Wileńska*, Wilno, 1858, no. 3, pp. 135-198. Disponibil: <https://polona.pl/item/jakob-h-eraclide-s-i-olbracht-laski-ustep-z-dziejow-polskich-xvi-wieku,Njc4NjQzNzY/67/#index> (accesat: 15.09.2020).

² *Ibidem*, pp. 196-198.

³ Membrul societății respective Ksawery Liske a fondat prima revistă istorică poloneză „*Kwartalnik Historyczny*”, unde își publica articolele și studiile Alexander Kraushar.

autorul tindea de a promova istoria polonezilor, totodată, păstrând caracterul publicitar pentru a capta atenția publicului larg. Astfel, apare în anul 1882 monografia sa *Olbracht Łaski, wojewoda sieradzki*⁴ (Albert Łaski, voievodul din Sieradz) în două volume. Lucrări care trasează linia de percepție în istoriografie a magnatului polonez drept un aventurier ce tindea de a obține faima prin realizarea tentației sale, cucerirea tronului Țării Moldovei. În formarea percepției de „aventurier” al acestui personaj istoric a jucat un rol esențial și literatura artistică ce în perioada formării identității naționale poloneze sub guvernarea țarismului căuta proprii eroi în trecutul istoric. În această ordine de idei, se încadrează și lucrările, de sorginte artistice, scrise de Henryk Sienkiewicz în 1881 care cataloga această personalitate drept „regele Sărbătorilor” pentru care „Moldova și tronul său a fost un vis” în obținerea faimei. Este important să menționăm acest aspect odată ce Kraushar în propriile lucrări științifice face referință la respectivele mențiuni. Chestiunea dată ne aduce la ideea că istoriografia poloneză din secolul XIX a căzut cel puțin la aspectul abordat, sub o puternică influență a curentului romantic din literatură, fapt ce nu e de mirare odată ce vorbim de o națiune aflată sub controlul politic al țarismului și era prezentă cererea socială spre identificarea „eroilor națiunii” care să demonstreze și să glorifice trecutul, cât și independența, acea „*niezależność*” pierdută de polonezi odinioară. Din această perspectivă, sub influența cerințelor timpului, literaturii artistice și jurnalisticii ce reprezentau „*pulsul națiunii ce dorește independența*”, figura istorică a lui Albert Łaski devine foarte populară în istoriografia poloneză.

Mult mai categorice și decisive în formarea unei aprecieri istoriografice asupra personalității lui Albert Łaski au fost reflecțiile lui Kazimierz Jarochowski (1828-1888) istoric și redactor al Jurnalului Polon din Poznań, cât și membru al Asociației Prietenilor Științei din același oraș (fond. 1857). Kazimierz Jarochowski devine cercetătorul care atribuie întregului neam Łaski clișeu de aventurieri, întrucât tatăl său Hieronim era un călător prin Flămândă, unchiul Jan un vizitator înrăit al cârciumelor, iar descendentul Albert Łaski a devenit, în interpretarea lui Jarochowski, un moștenitor demn al caracterului de neam cu tentația de a se goni după avere și tronul Țării Moldovei⁵. Ținem să remarcăm că sub influența respectivelor lucrări se conturează aprecierile principalelor momente din biografia lui Łaski la care se vor referi istoricii poloni când vor aborda activitatea acestuia. În atare sens, ținem a le nominaliza: relațiile apropiate cu Habsburgii, tentația sa spre ocuparea tronului Moldovei, rolul lui Łaski în perioada interregnum-urilor poloneze și caracterul vizitei lui Albert Łaski în Anglia.

Pornind de la acest fapt, în prima jumătate a secolului al XX-lea, conjunctura politică în care a existat noul stat polon a făcut ca interesul istoriografiei poloneze

⁴ Alexander Kraushar, *Olbracht Łaski wojewoda sieradzki, Wizerunek historyczny na tle dziejów Polski XVI wieku*, vol. 1, Varșovia, ed. Gebethner i Wolff, 1882, 272 p.; Idem, *Olbracht Łaski wojewoda sieradzki. Wizerunek historyczny na tle dziejów Polski XVI wieku*, vol.2, Varșovia, ed. Gebethner i Wolff, 1882, 300 p. Disponibil: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/show-content/publication/edition/82452?id=82452>, accesat: 10.09.2020.

⁵ Idem, *Nowe przyczynki do dziejów żywota i spraw Olbrachta Łaskiego, wojewody sieradzkiego: (1533-1605)*, Cracovia, ed. Gebethner i Wolff, 1906, pp. 27-30.

față de respectiva personalitate să dispară parțial: Printre monografiile din această perioadă care abordează activitatea magnatului, putem nominaliza lucrarea aceluiași Alexander Kraushar *Nowe przyczynki do dziejow zywota i spraw Olbrachta Łaskiego wojewody sieradzkiego (1533-1605)* (Noi contribuții la viața și activitatea lui Olbracht Łaski, voievodul lui Sieradz) apărută în 1906. În respectiva lucrare, autorul recunoaște că în monografiile publicate în 1882 a utilizat calea romantică de prezentare a magnatului, chestiune ce urma să o repare prin respectiva apariție editorială⁶. Cu toate acestea, pornind de la contextul istoric în care a fost scrisă lucrarea, A. Kraushar nu a respectat propriile intenții, căci A. Łaski e reprezentat drept cavaler și aventurier polonez care întruchipează sufletul Poloniei⁷. Urmărind acest scop, întreaga sa biografie e abordată prin prisma rătăcirii veșnice pe la curțile europene și revenirea, în cele din urmă, în slujba intereselor coroanei și Regatului Poloniei prin refuzarea mitei din partea solului lui Ivan cel Groaznic pentru a trece de partea țarului în Războiul Livonian (1558-1583)⁸.

Începând cu a doua jumătate a secolului XX, în istoriografia poloneză apar câteva lucrări în care este analizată tangențial sau direct personalitatea magnatului. Interesul major față de respectiva personalitate se axează de data aceasta pe două direcții ale activității sale, implicarea în treburile politice din Țara Moldovei începând cu 1559, cât și vizita sa în Anglia din anul 1583. Lucrări însemnate ce analizează prima zonă de interes istoriografic au fost scrise de Zdzisław Spieralski *Awantury moldawskie*⁹ (Aventurile moldovenești), apărută în 1967 și Juliusz Demel, *Historia Rumunii* (Istoria României) din 1986. În respectivele monografii magnatul polonez este apreciat drept un aliat a împăratului Ferdinand I, care îndeplinind voința imperială ajută pe aventurierul grec Iakub Eraclide să-l înlăture pe Alexandru Lăpușneanu din tronul Țării Moldovei în 1561, primind drept recompensă Hătmănia Hotinului. Dacă Demel înlătură definitiv aspectul aventurier al personalității magnatului, atribuindu-l doar viitorului domn al Țării Moldovei Iakub Eraclide, venit din Imperiul Otoman¹⁰, atunci istoricul Spieralski evidențiază, deși nu ferm și categoric, respectivul caracter specific al magnatului polon, cât și tentația acestuia de a ocupa singur tronul Moldovei¹¹. Spre deosebire de predecesori, istoricul evidențiază interesul pragmatic al acestei tentații, drept urmare a problemelor financiare cu care se confrunța Łaski, care și-a lăsat zălog moșiile cu scopul finanțării campaniei militare.

În lucrările istorice recente, interesul magnatului față de Țara Moldovei a fost studiat mai aprofundat de istorici, precum Bartosz Sutkiewicz¹² și Dariusz Milewski. Cel din urmă a revenit la studierea relațiilor dintre viitorul domn Despot Vodă și Albert Łaski. Abordând activitatea acestora, în contextul rivalității politice dintre statele din sud-estul european, istoricul marca „... cei doi au apărut pe arena istoriei

⁶ *Ibidem*, pp. 3-4.

⁷ *Ibidem*, pp. 5-7.

⁸ *Ibidem*, pp. 37-54.

⁹ Zdzisław Spieralski, *Awantury moldawskie*, Varșovia, ed. Wiedza Powszechna, 1967, p. 216.

¹⁰ J. Demel, *Historia Rumunii*, ediția a 2-a, Wrocław, ed. Ossolineum, 1986, p. 142.

¹¹ Zdzisław Spieralski, *op. cit.*, pp. 122-128.

¹² Bartosz Szutkiewicz, *Polska a Mołdowia w latach 1551-1572*, în: Białostockie teki Historyczne, 2009, t. 7, pp. 11-24.

polono-moldovenești drept (personalități – *n.n.*) zdrobitori vrednici, a căror soartă i-a adus împreună la pacoste și rău atât în Polonia, cât și în Moldova”. Interesul major l-a constituit un document din ianuarie 1563 prin care magnatul devenea moștenitorul tronului Țării Moldovei după moartea lui Despot vodă¹³. Istoricul polon marca că cearta celor doi a avut loc pe fundalul cererii Porții de a i se ceda Hotinul, care era promis magnatului, noul domn preferând să fie îngăduitor cu otomanii în defavoarea respectivului. În acest context, istoricul polon interpretează emiterea acestui act drept tentativa noului domn al Țării Moldovei de a rupe alianța lui Łaski cu un alt pretendent la tronul moldav D. Wiśniowiecki. În acest scop, la 15 ianuarie 1563 la Suceava, el a emis un document prin care l-a făcut pe Albert Łaski drept succesor al său în cazul în care el însuși moare, fără să lase descendenți. Istoricul marchează ideea că în cazul respectiv acest gest a fost perceput drept o slăbiciune a lui Despot vodă, astfel magnatul Łaski a grăbit campania în Moldova și doar circumstanțele răscoalei boierești și ulterior abilitățile militare a lui Ștefan Tomșa l-au impedit pe magnat să devină domn al Țării Moldovei sau cel puțin să impună la tronul Moldovei pe Wiśniowiecki. Istoricul polonez Bartosz Szutkiewicz de asemenea acordă atenție sporită analizei dorinței lui Łaski de a ocupa tronul domnesc, caracterizându-l pe magnat drept un aventurier, respectiva catalogare este argumentată prin lipsa unei înțelegeri sau binevoiri din partea regelui polon Sigismund August, argumentare care pare a fi îndoielnică odată ce magnatul polon era concomitent vasal al habsburgilor și acționa cu sprijinul acestora.

Vizita lui Łaski în Anglia din 1583 a constituit ce-a de a doua zonă de interes pentru istoriografia poloneză începând cu a doua jumătate a secolului al XX-lea. Rafał T. Prinke a supus analizei respectivul episod ca urmare a apariției în istoriografie a ipotezei precum că poetul englez Philip Sydney ar fi fost promovat drept candidat la tronul polonez în ajunul morții regelui Bathory¹⁴, iar magnatul ar fi promovat în timpul vizitei ideea dată la curtea reginei Elizabeta. Ipoteza respectivă formulată de Kontantin Żantuan în articolul său „Olbracht Łaski in Elizabethan England: An episode in the history of culture¹⁵” se baza pe neclaritatea cauzei vizitei lui Łaski în Anglia. Această dispută în mediul istoriografic polon a generat cercetarea mult mai pragmatică a biografiei magnatului polonez, astfel în monografiile lui Henrich Zink *Polska w oczach Anglików XIV-XVI w.*¹⁶ (Polonia în ochii englezilor în secolele XIV-XVI), apărută în 1974, și în speță în monografia scrisă de Ryszard Zieliński, Roman Żelewski *Olbracht Łaski: Od Kieźmarku do Londynu*¹⁷ (Olbracht Łaski: De la Kieźmark la Londra) apărută în 1982, magnatul încetează de a fi

¹³ Dariusz Milewski, *Przywilej Jana Jakuba Basilikosa H Eraclide sa dla Olbrachta Łaskiego*, în: *Saeculum Christianum: pismo historyczne* 21, Varșovia, 2014, p. 291-295.

¹⁴ Rafał T. Prinke, *Mit o kandydaturze sir Philipa Sidneya (1545-1586) do tronu Rzeczypospolitej i okoliczności jego wizyty w Polsce*, în: *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*, Kórnik, nr. 33, 2016, pp. 87-114. Disponibil: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/514362/edition/417711/content>, accesat: 21.09.20.

¹⁵ Konstanty Żantuan, *Olbracht Łaski in Elizabethan England: An episode in the history of culture*, în: *The Polish Review*, New York City, 1968, no.4, pp. 3-22.

¹⁶ Henryk Zins, *Polska w oczach Anglików XIV-XVI w.*, Varșovia, ed. Państw. Instytut Wydawniczy, 1974. 308 p.

¹⁷ Ryszard Zieliński, Roman Żelewski, *Olbracht Łaski: Od Kieźmarku do Londynu*, Varșovia, ed. Czytelnik, 1982, pp. 82-122.

reprezentat drept aventurier dornic de faimă. Acțiunile sale capătă prin monografiile respective o analiză mult mai detaliată cu corelarea spre realitățile sociopolitice ale secolului XVI în sud-estul Europei. Astfel, catalogate ca aventură, implicațiile sale în treburile politice din Țara Moldovei au fost abordate ca o tentativă de a-și rezolva problemele sale financiare prin controlul asupra Hotinului și obținerea unei dregătorii. Sprijinul acordat de magnat candidaturii lui Henrich Valois se datorea acordului regelui Franței Carol al IX-lea să militeze la Poartă prin solul din Veneția asupra candidaturii magnatului la tronul Țării Moldovei¹⁸, fapt confirmat prin lipsa acestuia în delegația venită cu noul rege în Polonia, A. Łaski fiind în deplasare spre Veneția pentru a promova mai departe ideea ocupării tronului Moldovei. Totodată, sprijinul respectiv din partea Franței ar fi favorizat sultanul să accepte candidatura celui care nu a susținut reprezentantul Habsburgilor pentru ocuparea coroanei poloneze. Ce ține de vizita sa în Anglia, ipotezele privind interesul pentru alchimie, chestiune ce ar fi corespuns ipostazei de aventurier, capătă contur pragmatic, de ordin politic. Vizitele în Anglia sunt analizate de Ryszard Zieliński și Roman Żelewski drept tentativă de contracarare a intenției țarului Ioan cel Groaznic de a încheia alianță cu regina Elisabeta prin căsătoria țarului cu regina sau în cazul refuzului cu Mary Hastings, rudă a reginei Angliei. Poziția lui Albert Łaski care refuză să accepte propunerea solului rus Teodor Pisemski de a trece de partea țarului, în respectiva lucrare, nu e percepută ca revenire în slujba intereselor polone, dar e interpretată drept magnatului de a evita să fie perceput ca trădător, trădarea fiind posibil cea mai gravă crimă în perioada medievală. În această perioadă, istoriografia poloneză, prin lucrările menționate, combate ipoteza formulată în lucrările științifice din secolul XIX, precum că magnatul ar fi fost prototipul unui personaj din opera lui Shakespeare, lucru ce s-ar fi corelat unui spirit aventurier și nicidecum unui om politic a secolului XVI.

În concluzie, putem să evidențiem că imaginea de aventurier a magnatului Albert Łaski s-a format în perioada secolului XIX, când parametrul romantic și publicistic al prezentării istoriei i-a conferit respectivei personalități însușirile ce ar fi avut priză mare la public. În această ordine de idei, istoricii poloni în spirit pozitivist au receptat informațiile din cronicile lui Bielski sau Gr. Ureche, lăsând fără vedere descrierea realizată de Mikolaj Rej în 1567 a personalității date, unde magnatul posedă o descriere care nici pe departe nu ar corespunde șablonului de aventurier. Ulterior, studiile polone scrise de Prinke, Ryszard Zieliński și Roman Żelewski au știrbit considerabil din această imagine creată în istoriografie, ca în cele din urmă în studiile recente scrise de Milewski și Sutkiewicz, Albert Łaski să recapete caracteristicile unui aventurier care a distrus situația politică favorabilă Poloniei în rapoartele polono-moldo-otomane instalată pe timpul lui Alexandru Lăpușneanu. Aventurierul promovând pe cont propriu o politică „irațională”. Albert Łaski reprezintă un caz interesant al omului politic din secolul al XVI-lea. Aprecierile istoriografice poloneze ale „aventurilor” sale, adesea, ghidate de tendința demonstrării „prejudiciilor” aduse coroanei polone, ascund contextul istoric în care a activat această personalitate, dezideratul istoricilor din Polonia de a aborda politica

¹⁸ *Ibidem*, pp. 82-84.

internațională a statului polonez din secolul al XVI-lea, prin prisma unui concept anacronic al „interesului de stat” a generat o subestimare a personalității magnatului Albert Łaski. Cu certitudine, putem spune că în momentul actual este nevoie de o reconsiderare a analizei corespondenței magnatului cu curtea polonă, cât și valorificarea materialelor de arhivă, pentru a fi prezentată imaginea reală a biografiei și activității magnatului polon care a jucat un rol important pentru evoluția politică a spațiului sud-est european și în speță al Țării Moldovei, istoriografia polonă având carențe la acest capitol.

Ion CHEPTENE,
doctorand, asistent universitar,
Facultatea de Istorie și Filosofie,
Universitatea de Stat din Moldova,
e-mail: ioncheptene85@gmail.com.